

iXperium designteam Gertrudis College/Norbertus Gertrudis College 2016-2018

Het ontwikkelen van hogere-orde leesvaardigheid Engels van vwo-leerlingen in en voor een digitale leesomgeving

Aanleiding en praktijkvraag

Er wordt steeds meer digitaal gelezen. Voor het schoolvak Engels betekent dit dat er een grote hoeveelheid aan authentiek leesmateriaal voorhanden is, waar dat eerder niet het geval was. Naast kansen, levert dit ook nieuwe uitdagingen op. Een digitale leesomgeving stelt andere en soms ook hogere eisen aan de leesvaardigheid. Samen met docenten Engels uit het voortgezet onderwijs willen we leren begrijpen hoe juist die digitale leesomgeving ingezet kan worden om de hogere-orde-leesvaardigheid van leerlingen te vergroten en welke rol de kennis, opvattingen en overtuigingen van docenten Engels hierbij spelen. Deze vraag wordt onderzocht in het promotieonderzoek van Manon Reiber, lerarenopleider bij de Master Leraar Engels van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen¹.

Een deel van het promotieonderzoek is uitgevoerd in de praktijk, onder meer in iXperium designteams. De deelnemende docenten gaan hierin voor hun eigen praktijk op zoek naar wat werkt voor wie, hoe en waarom. Docenten van het Gertrudis College zijn vanuit het promotieonderzoek benaderd met de vraag of ze aan het designteam wilden deelnemen.

De praktijkvraag van het iXperium designteam luidde: *Hoe kun je hogere-orde leesvaardigheid van leerlingen in het Engels in 2 of 3 vwo ontwikkelen in en voor een digitale leesomgeving?*

Er is gekozen voor vwo omdat deze leerlingen zullen doorstromen naar het hoger onderwijs en daar veel te maken zullen krijgen met digitale teksten.

Samenstelling designteam

Het designteam bestond uit drie docenten Engels van het Gertrudis College in Roosendaal, bovengenoemde promovenda/lerarenopleider van de eerstegraads lerarenopleiding Engels van de HAN, die de rol van onderzoeker in het designteam vervulde en een procesbegeleider van het iXperium/Centre of Expertise Leren met ict. Halverwege de looptijd is er van procesbegeleider gewisseld.

Met ingang van schooljaar 2017-2018 werd een van de docenten van het Gertrudis College vanwege een reorganisatie overgeplaatst naar een andere locatie, maar hij bleef deel uitmaken van het designteam. Pogingen om nog meer docenten van de nieuwe locatie aan te laten haken bij het designteam hebben niet tot resultaat geleid.

Doel leerarrangement

Het doel van het designteam was om in de loop van twee schooljaren toe te werken naar een goed onderbouwde lessenserie ter bevordering van de ontwikkeling van met name hogere-orde leesvaardigheid Engels in en voor een digitale leesomgeving. Het eerste jaar was een pilotjaar dat gebruikt is om opvattingen van docenten te expliciteren en ontwerpeisen op te stellen. In het tweede jaar is toegewerkt naar een goed onderbouwde lessenserie die is beproefd en bijgesteld aan de hand

¹ <https://www.ixperium.nl/onderzoeken-en-ontwikkelen/promoties/manon-reiber/>

van de *lesson study*-methode (Dudley, 2015). Voor het promotieonderzoek was het ontwerpen en beproeven van de lessenserie een middel om docenten hun opvattingen over lezen in en voor een digitale omgeving te laten expliciteren.

Vakgebied

Engels in de aanloop naar de bovenbouw.

Doelgroep

Het leerarrangement richt zich op leerlingen in het (tweede en) derde jaar van het vwo op het Gertrudis College en het Norbertus Gertrudis College.

Werkhypothese/ontwerp vraag

De praktijkvraag van het iXperium designteam is uitgewerkt in de volgende werkhypothese:

Werkhypothese:

Door gebruik van een serie lessen rondom leesopdrachten met behulp van digitaal leesmateriaal die voldoen aan de volgende criteria:

- qua inhoud en moeilijkheidsgraad aansluiten bij het niveau en de belevingswereld van een 2e/3e-jaars vwo-leerling
- een goed gestructureerde opbouw, zodat het voor de leerling goed mogelijk is deze teksten te begrijpen, samen te vatten, te schematiseren, een hoofdgedachte ervan te herkennen en te formuleren en er vragen over te beantwoorden

verwachten we voor het onderdeel leesvaardigheid bij het vak Engels

onder leerlingen van 2-3 vwo

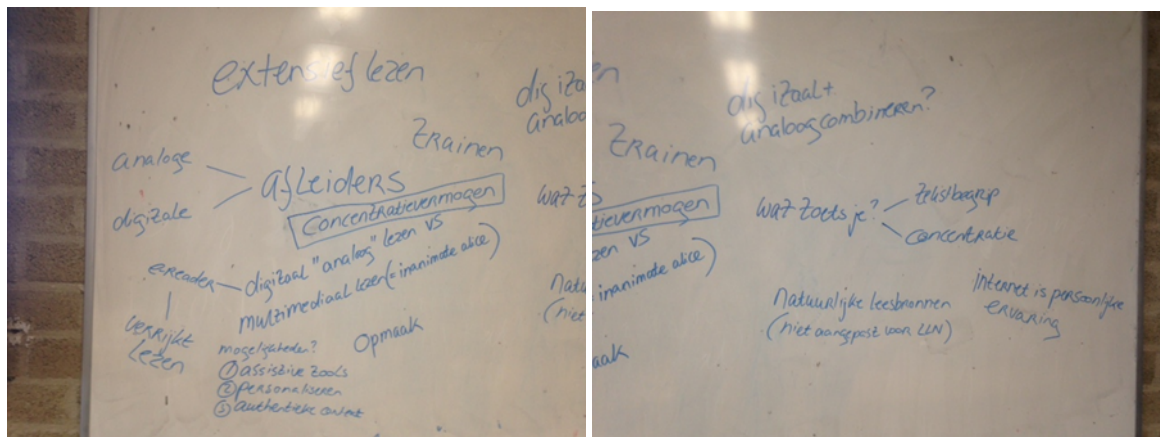
te bereiken dat

1. We met deze aanpak een duidelijke terugkoppeling krijgen over de mate van tekstbegrip van de leerling.
2. De leerling intrinsiek gemotiveerd wordt om vaker en meer te lezen. Hierdoor zal materiaal op termijn steeds beter begrepen en verwerkt worden.

omdat het aannemelijk is dat een leerling die in staat is bovengenoemde opdrachten in voldoende mate uit te voeren een leerling is die getuigt van een voldoende/goede mate van tekstbegrip. De vorm van de digitale teksten (o.a. met links, kortere fragmenten) maakt de tekst laagdrempeliger voor de leerlingen, wat het weer laagdrempeliger maakt voor leerlingen om in te stappen. De leerling wordt intrinsiek gemotiveerd om vaker en meer te lezen. Hierdoor zal materiaal steeds beter verwerkt en begrepen worden. De links/fragmenten maken de tekst laagdrempeliger voor de leerlingen, wat het weer laagdrempeliger maakt voor leerlingen om in te stappen.

Activiteiten

Het iXperium designteam heeft gelopen van oktober 2016 tot november 2018. Tijdens de looptijd is het designteam negen keer bij elkaar geweest. In deze bijeenkomsten is in eerste instantie veel tijd genomen om de opvattingen van de docenten ten aanzien van leesvaardigheid in en voor een digitale leesomgeving te verkennen en hierover met elkaar in discussie te gaan (zie foto's). Daarnaast is literatuur verkend op het gebied van digitaal lezen vanuit de vragen: wat maakt digitaal lezen anders dan lezen op papier en wat betekent dit voor de interactiviteit? Hieruit kwam onder meer naar voren dat digitaal lezen eerder om meer of aanvullende vaardigheden vraagt dan lezen op papier, bijv. bij het kunnen navigeren in een digitale tekst en het kunnen omgaan met afleidingen.

Op basis van de geëxpliciteerde opvattingen van de docenten, vastgestelde doelen voor het leerarrangement en de werkhypothese is het designteam vervolgens verschillende applicaties gaan zoeken en uitproberen. Als eerste zijn de docenten met hun klassen aan de slag gegaan met de interactieve roman Inanimate Alice, aangedragen door de lerarenopleider/onderzoeker. Op basis van de ervaringen met deze applicatie is daarna in schooljaar 2017-2018 een ontwerpcyclus van een lessenserie gestart en doorlopen. Hiervoor is gezocht naar andere leesbronnen en applicaties, omdat de applicatie Inanimate Alice niet aan de verwachtingen van de docenten voldeed. Het grootste bezwaar was dat het verhaal niet 'echt' interactief was: de keuzes van de lezer hadden geen wezenlijke invloed op het verloop van het verhaal. Enerzijds zagen de docenten de meerwaarde van het op een andere manier vertellen van een verhaal, zoals met visuele ondersteuning. Anderzijds hadden zij de ervaring dat de applicatie te veel elementen bevatte die de leerlingen afleidden en dat de teksten te kort waren om de leesvaardigheid te bevorderen.

Naar aanleiding van de pilot hebben de docenten zelf ontwerpeisen geformuleerd. Op basis van wat ze misten in Inanimate Alice kwamen hieruit de volgende eisen naar voren: interactiviteit, het kunnen maken van 'echte' keuzes, en multimediale ondersteuning. Dit waren de criteria voor de applicaties die de docenten vervolgens zelf zijn gaan zoeken. De docenten hebben verschillende bronnen en applicaties uitgeprobeerd en iedere docent maakte en testte een lesontwerp met een bron of applicatie. Het designteam evalueerde deze ervaringen, waarop een van de docenten een eerste versie van het uiteindelijke lesontwerp heeft gemaakt en getest. Na evaluatie hiervan is het definitieve lesontwerp gemaakt voor twee lessen.

Omschrijving leerarrangement

Er zijn uiteindelijk twee lessen ontworpen, geëvalueerd en bijgesteld. Beide lessen hadden enerzijds als doel de leerlingen betrokken te maken bij het te lezen materiaal en anderzijds het niveau van dat materiaal te bewaken door:

- de leerlingen gebruik te laten maken van digitale media;
- de leerlingen een zekere mate van keuzevrijheid te geven wat betreft niveau en tot op zekere hoogte ook inhoud;
- de leerlingen een activerende werkvorm (in tweetallen) aan te bieden.

De verwachting hierbij was dat de geboden keuzevrijheid ertoe zou leiden dat de leerlingen meer actief en meer betrokken zouden zijn bij het lezen en daardoor tot betere verwerking en begrip van de teksten zouden komen.

De eerste les is als volgt opgezet:

1. Leerlingen krijgen ieder de opdracht om thuis op internet een Engelse tekst/artikel te vinden over een onderwerp dat hen 'mateloos boeit'.
2. Leerlingen vormen tijdens de les tweetallen en sturen elkaar thuis een link naar de geselecteerde tekst.
3. Elke leerling maakt thuis vervolgens vier vragen (in het Nederlands) over de tekst van zijn/haar partner. Deze vragen behoren te gaan over betekenis, inhoud en doel van (delen van) de tekst.
4. De vragen worden uitgeprint en meegebracht naar de les. De leerlingen beantwoorden de vragen die hun klasgenoot voor hen heeft bedacht bij de door hen zelf gekozen tekst.
5. Daarnaast voorzien de leerlingen ons van feedback m.b.t. het proces en hun ervaringen aan de hand van deze vragen:
 - i. Geef aan welk(e) onderwerp/kwestie jou persoonlijk in hoge mate boeit en beschrijf hoe je het zoekproces hebt aangepakt en hoe het is verlopen.
 - ii. Op grond waarvan (bron; lengte; illustraties; moeilijkheidsgraad; informatiewaarde) heb je je uiteindelijke keuze gemaakt?
 - iii. Wat heb je geleerd van je eigen tekst en welke van de vragen van je partner over jouw tekst vond je de beste, en waarom?
 - iv. Wat heb je geleerd van de tekst van je partner en welke van je eigen vragen over die tekst vond je de beste, en waarom?
 - v. Hoe beoordeel je deze manier van een tekst lezen en verwerken in vergelijking met wat je gewend bent in Stepping Stones?
6. Leerlingen worden verzocht hun antwoorden digitaal aan te leveren (ELO / mail) bij hun docent.

De tweede, herontworpen, les is als volgt opgezet:

1. Leerlingen krijgen de opdracht om thuis op de website <https://www.tweentribune.com> een tekst van **minimaal niveau 8** te kiezen.
2. Leerlingen vormen tijdens de les tweetallen en sturen elkaar thuis een link naar de geselecteerde tekst.
3. Elke leerling maakt thuis vervolgens vijf vragen (in het Nederlands) bij de tekst die is gekozen door zijn/haar partner. Hierbij moeten in ieder geval de volgende vragen gesteld worden:
 - a. Hoeveel woorden heb je moeten opzoeken?
 - b. Schrijf een goede samenvatting.De overige drie vragen dienen te gaan **over verschillende delen** van de tekst.
4. De vragen worden uitgeprint en meegebracht naar de les.
Leerlingen zitten naast hun partner en gebruiken een laptop om hun eigen tekst te openen en de vragen gemaakt door hun buurman/vrouw te beantwoorden. Ze mogen aan elkaar om verduidelijking vragen.
5. Daarnaast voorzien de leerlingen ons van feedback over het proces en hun ervaringen aan de hand van deze vragen:
 - a. Geef zo nauwkeurig mogelijk aan hoe je tekst- en niveaukeuze tot stand is gekomen.
 - b. Wat heb je geleerd van je eigen tekst en welke van de vragen van je partner over jouw tekst vond je de beste, en waarom?
 - c. Wat heb je geleerd van de tekst van je partner en welke van je eigen vragen over die tekst vond je de beste, en waarom?
 - d. Hoe beoordeel je deze opdracht in vergelijking met de vrije-keus opdracht van vorige keer?
 - e. Hoe beoordeel je deze manier van een tekst lezen en verwerken in vergelijking met wat je gewend bent in Stepping Stones?

6. Leerlingen worden verzocht hun antwoorden digitaal aan te leveren (ELO / mail) bij hun docent.

Differentiatie en zelfsturing

De eerste ontworpen les biedt differentiatie op niveau en op inhoud (binnen het aanbod op de gebruikte website) van de te lezen teksten. Ook doordat de leerlingen voor elkaar vragen bedenken, ontstaat er variatie in wat de leerlingen van de activiteit leren. In een eerste versie van de uiteindelijke les hadden leerlingen veel vrijheid om zelf teksten te kiezen. Omdat de docenten de indruk hadden dat leerlingen hierdoor te vaak teksten kozen van een te laag niveau (zowel qua taal als qua onderwerp), hebben ze een nieuw lesplan gemaakt waarin ze opnieuw nagedacht hebben over welke ruimte ze de leerling wilden laten om ook hun leerdoelen te kunnen bewaken (gedeelde sturing).

Inzet hard- en software

De docenten hebben verschillende applicaties uitprobeerde:

- de interactieve roman Inanimate Alice
- websites met interactief leesmateriaal, waaronder National Geographic Life (www.ngllife.com), <http://www.bbc.co.uk/history/forkids/>, <http://fullspate.digitalcounterrevolution.co.uk> en <https://www.tweentribune.com>
- online woordenboeken (www.dictionary.cambridge.org en www.thefreedictionary.com)

In de uiteindelijke les werd gebruikgemaakt van teksten op <https://www.tweentribune.com>.

De leerlingen werkten zowel thuis (op eigen pc of laptop) als op school (op laptops van de school en in een computerlokaal) aan de activiteit.

Onderzoek opbrengsten leerarrangement

De eerste lessen die de docenten ontwierpen varieerden niet alleen in de applicaties maar ook in de mate van keuzevrijheid voor de leerlingen. Uit reacties van de leerlingen, verzameld door de docenten, bleek dat de leerlingen door een grotere keuzevrijheid in niveau en inhoud van teksten meer gemotiveerd werden. De eerste versie van deze les, waarin alleen een aantal websites werd gesuggereerd waarop leerlingen een tekst konden kiezen, liet echter zien dat te veel keuzevrijheid ertoe leidde dat veel leerlingen teksten van te lage kwaliteit kozen en met ook inhoudelijk te weinig diepgang. Daarom koos de docent die de definitieve les ontwierp voor één website waarop leerlingen een tekst moesten kiezen en gaf hij in de opdracht een minimaal niveau van de te kiezen teksten aan en beperkte hij het aantal onderwerpen van de teksten.

Ondanks dat een aanzienlijk aantal leerlingen de volledig vrije keuze van teksten het meest waardeerde, had de meerderheid van de leerlingen geen moeite met de beperking van onderwerpen en niveau. De docenten hebben de indruk dat met name de (weliswaar beperkte) keuzevrijheid, de actieve werkvorm en het gebruik van digitale media de leerlingen erg aanspreekt. Daar plaatsen zij wel als kanttekening bij dat dit volgens hen een werkvorm is die je niet te vaak zou moeten gebruiken, omdat het dan 'te gewoon' wordt en het motiverende effect verdwijnt. Als nadeel van deze manier van werken zien zij vooral de volgende punten:

- er was in deze lessen minder interactie tussen de docent en de leerlingen; de rol van de docent verandert ook, wat in het begin onwennig voelt;
- het is voor veel leerlingen lastig om hun eigen niveau en het niveau van een tekst in te schatten;
- wanneer je leerlingen voor elkaar vragen laat opstellen, is het niveau van de vragen sterk afhankelijk van de leerlingen.

Implementatie en vervolg

De docenten willen vaker op deze manier aan leesvaardigheid gaan werken, maar plaatsen hierbij de kanttekening dat er wel voldoende afwisseling is in werkvormen, zodat het motiverend blijft voor de leerlingen. Verder hebben de docenten afgesproken om deze manier van werken ook in te zetten voor de keuzeverrijkingen en/of het leesdossier.

Kenmerken designteam

De docenten hebben de ondersteuning door de onderzoeker en procesbegeleider erg gewaardeerd. Ze hebben veel initiatief en inzet getoond tijdens de looptijd. Wel was er teleurstelling over het niet aanhaken van een tweede docent van het Norbertus Lyceum. Het was met name voor de docent die halverwege het traject is overgeplaatst naar het Norbertus Lyceum heel waardevol geweest om een collega te hebben met wie hij in het designteam had kunnen optrekken.

Opbrengsten en succesfactoren

Voor de eigen lespraktijk

Voor de eigen praktijk zien de docenten als belangrijkste opbrengsten:

- De lessen die zij hebben ontworpen en getest; deze ervaren zij als praktisch zeer uitvoerbaar en bovendien zinvol en aantrekkelijk voor de leerlingen.
- Nieuwe inzichten die zij in het designteam hebben opgedaan, het durven experimenteren, het beter om kunnen gaan met ict en de mate van differentiatie in de ontworpen lessen.
- Door deze manier van werken zijn de docenten ook gaan nadenken over de eigen lespraktijk en hoe ze omgaan met leerlingen (bijv. ook vragen stellen aan leerlingen over wat zij zinvol, aantrekkelijk, moeilijk, etc. vinden).
- Ook hebben docenten geconstateerd dat ze niet gewend zijn om elkaars lessen te bezoeken en hoe waardevol het kan zijn als je dit wel doet, mits dit op een 'veilige' manier gebeurt (focussen op wat er bij de leerlingen gebeurt, niet op het handelen van de docent).

Op organisatieniveau

Op termijn verwachten de docenten dat de ervaringen van het designteam zullen worden gedeeld binnen de vakgroep en verder worden ontwikkeld. Zij verwachten ook dat dit leidt tot aanpassingen in de leerplannen van de vakgroep. Een van de docenten noemt als organisatiebrede opbrengst dat de lessen die in het designteam zijn ontwikkeld het onderwijs op de school eigentijdser maken.

Verbetermogelijkheden en aanbevelingen

In de eindevaluatie en vragenlijst die door de deelnemers is ingevuld werden de volgende knelpunten en verbetermogelijkheden benoemd. Deze zijn veelal organisatorisch van aard:

- Organisatorische ontwikkelingen binnen de school (fusie, interne onrust) hebben hun weerslag gehad op het werken in het designteam. Het is de docenten bijvoorbeeld niet gelukt om hun bevindingen uit het designteam te delen met hun collega's. In bijvoorbeeld het overleg van de sectie Engels ging veel aandacht naar de reorganisatie en keuze voor een nieuwe methode. Mede hierdoor was er onvoldoende ruimte om zaken uit het designteam in te brengen.
- Docenten hadden te maken met een hoge werkdruk door onder meer volle lestaken, deels op twee locaties moeten werken, het kiezen van een nieuwe methode en de onderwijsvernieuwing binnen de scholengroep. Het designteam voelde daarbij als een extra belasting.
- Voor de docenten duurde de oriënterende fase (van vraagverheldering) van het designteam lang. Dit kwam ook doordat veel kennis moest worden opgehaald vanuit de vakliteratuur. Het hoort ook bij een designteam dat het beginstuk 'schuurt'.

- Een hogere frequentie van bijeenkomsten is wenselijk, al is dit gezien de hoge werkdruk en het samenwerken tussen twee locaties niet altijd mogelijk. Daarnaast is aan te raden om bijeenkomsten op een vast tijdstip en structureel in te plannen.
- Aanbeveling is om docenten meer bij het opstarten van het designteam te betrekken en deze voldoende te faciliteren en ondersteunen (in uren, roosters en middelen).

Verantwoording

Deze rapportage is opgesteld aan de hand van onder meer de groepsevaluatie met het designteam, aangevuld met informatie uit de vragenlijst die individueel is ingevuld door twee van de drie leraren in het designteam, de beschrijving van het opgeleverde leerarrangement en de analyse daarvan aan de hand van de meetlat recht doen aan verschillen.

Literatuur

Dudley, P. (2015). How Lesson Study works and why it creates excellent learning and teaching. In P. Dudley (Ed.), *Lesson Study: Professional learning for our time* (pp. 1-28). Abingdon: Routledge.